

DEMOKRATIKUS FEJLŐDÉS

AZ UTÓBBI időben mind sűrűbben hallszanak a magyar közéletben olyan hangok, amelyek Magyarország demokratikus fejlődése menetének gyorsítását sürgetik. Ez az áramlat kezdetből csak szórványosan, rendszertelenül és mintegy ösztönösen buggyant ki az ellenforradalmi korszak atmoszférájából, amely az 1918/19 évi* a demokratikus elv túlhirtelen és túlradikális alkalmazásából fakadt szomorú eseményekkel szemben való reakcióként állt elő. Még ma is nélkülözi az egységes jegecesedési pontot és számos apróbb, különböző forrásokból táplálkozó és különféle irányban különféle célok felé haladó erecskék alakjában folyik, amelyeknek egységes mederbe való terelése eddig még senkinek sem sikerült. Egyes pártok és párttöredékek ugyan eddig is hangoztatták Magyarország demokratikus átalakulásának szükséges voltát, ha azonban ma ezek a törekvések erőteljesebben bontakoznak ki, ennek oka nem annyira az, —vagy legalább is nem csupán az — hogy az általuk elvetett eszmei magvak kezdenek kicsirázni, — hiszen azok, akik újabban csatlakoznak a demokratikus fejlődést sürgető táborhoz, még látszatát is kerülni igyekeznek annak* mintha e pártok malmára akarnák hajtani a vizet — mint inkább két új mozzanat, amelyre a magyar közéleti tényezők egy része az utolsó időben figyelmessé lett. Az egyik ilyen mozzanat az, hogy a trianoni szerződés revíziójáért folyó törekvések során mind többen érzik annak szükséges voltát, hogy Magyarország olyan belpolitikát folytasson* amely a helyett, hogy eltaszítaná, inkább vonzani és a magyar ügy barátaivá tehetné a nagy nyugati államoknak azon pártjait, amelyek éppen demokratikus felfogásuknál fogva leginkább lehetnének hajlandók azoknak a törekvéseknek előmozdítására, amelyek a békeszerződések rideg alkalmazása helyett inkább az európai viszonyoknak valamilyen új, a népek szabad hozzájárulásán alapuló rendezésére irányulnak. A másik mozzanat, amely a demokratikus törekvéseket előmozdította, az a növekvő elégedetlenség, amely a magyar társadalom egy részében megnyilatkozik és amely — bár okai sok tekintetben az európai politikai és gazdasági viszonyokban rejlenek és sémimiféle kormány által nem volnának elháríthatók — mégis fogékonnyá teszi a közvéleményt minden valamilyen rendszerváltozásra irányuló törekvés iránt. Azok a beszélgetések, amelyek szeptember havában Baltazár Dezső debreceni református püspök és Mayer János földművelésügyi miniszter, a Kisgazdapárt vezére között a magyar demokratikus fejlődés követelményeiről folytak, újabban különösen erősen ráterelték a figyelmet ezekre az áramlatokra.

A politikában a jelszavak gyakran fontosabbak, mint az a reális tartalom, amit fednek. Mégis szükséges, hogy közelebbről megvizsgáljuk a demokrácia szónak mai értelmét és mai tartalmát. Ez az idők folyamán több változáson ment keresztül. Volt idő, mikor demokrácia alatt alig értettek mást, mint a közvetlen választásokon alapuló népképviselési rendszert, tekintet nélkül arra, hogy a választójog milyen feltételektől és különösen milyen vagyoni vagy értelmi cenzustól volt függővé téve. Ilyen értelemben mondotta a magyar demokrácia egyik meggyőződése híve, Beksics Gusztáv 1881-ben „A Democratia Magyarországon” című művében, hogy Magyarország 1848-ban teljesen demokratikus országgá lett. Később a demokratikus törekvések nagyjában összeestek az általános választójog kivívására irányuló küzdelmekkel. Ma már az általános választójogot sem tekintik a demokratikus rendszer egyetlen ismérvének. Amint voltak nem az általános választójogon alapuló rendszerek, amelyeket demokratikusoknak lehetett tekinteni, mert a törvényhozásban tényleg a választók akarata érvényesült, úgy viszont lehetséges az is, hogy az általános választójog elvén felépült rendszerekben a demokrácia csupán csak színelges, mert valójában nem a választók döntenek, hanem a kormányok találnak módot arra, hogy saját akaratukat a választóközönségre ráoktrojálják. A mai értelemben vett demokráciához ezért hozzátartozik ugyan az általános választójog elismerése, de ezenfelül szükséges még az is, hogy a választók akaratnyilvánításának szabadsága és a választásokban kinyilvánított akarat érvényesülése sikeresen biztosítva is legyen. A dolog lényegét nézve a mai felfogás szerint demokratikus az az ország, ahol tényleg a nép összesége az, amely az állam akaratának irányát eldönti, nem demokratikus az, ahol ezt a funkciót valójában — habár talán demokratikus alakiságok mellett — nem a nép, hanem a kormány végzi.

Ilyenformán egyes a demokratikus fejlődés során kialakult intézményeknek valamely államban való létezéséből egyedül ma nem következtethetjük egész biztossággal azt, hogy az illető államnak valóban demokratikus szervezete van, mert a nemdemokratikus államok is kénytelenek arra, hogy ebben a tekintetben több-kevesebb koncessziót tegyenek az uralkodó eszmeáramlatnak. Vannak ugyan országok, ahol kimondottan nem adnak a nép összeségének alkalmat arra, hogy az állami ügyek vitelére vonatkozó akaratát kinyilatkoztassa. Ez az állapot áll fenn ma Spanyolországban és Jugoszláviában, mindkét országban állítólag csak átmeneti állapotként. Hasonló elbírálás alá esik Szovjetország, amely a demokratikus eszmét tudatosan és bevallottan elveti és csak egy viszonylag elenyésző kisebbségnek, a kommunista pártnak adja meg a lehetőséget arra, hogy politikai kérdésekben akaratát nyilvánítsa; ezt is oly módon, hogy a kormány akaratától való eltérés még árnyalati kérdésekben sem lehetséges, mert a kellemetlenkedőket azonnal kizárják a pártnak, tehát a meghallgatandóknak közösségéből. A legtöbb nemdemokratikus rendszer azonban nem tagadja meg nyíltan a demokráciát és módot ad a népnek, hogy akaratát nyilvánítsa, de vagy nem tulajdonít ennek az akaratnyilvánításnak döntő súlyt és szükség esetében könnyen túlteszi

magát rajta, amint ezt ma például Lengyelországban látjuk, vagy pedig módot talál a nép akaratának rendszeres befolyásolására oly célból, hogy azt a mindenkori kormány akaratával összhangba hozza. Ebbe a kategóriába tartozik az olasz fasizmus is, amely vezérének szuggesztív erejével, kétségbevonhatatlan sikereivel, kiváló szervezőképességével olyan állapotot teremtett, amely — ameddig ezek a tényezők hatékonyak — kétségkívül a nép akaratára támasztanak egy olyan rendszert, amely a kormány akaratát fölébe helyezi a nép akaratának. Ez a rendszer nem demokratikus, mert kifejezetten a kormány akaratának érvényesítésére fekteti a súlyt és a népben jelentkező új kívánságok és áramlatok megnyilatkozását, amennyiben azok a kormány akaratával szembenállnak, megnehezíti, sőt lehetetlenné teszi, de mégsem mondható, hogy ellentétben állna az olasz nép mai akaratával, amint az a demokratikus intézmények teljessége esetében is megnyilatkoznék. Ugyancsak a nem teljesen demokratikus országok közé kell sorolnunk azokat is, ahol a kormányok a nép akaratát kerületbeosztási és választójogi furfangokkal vagy erőszakos nyomással terelik többé-kevésbé mesterkéltén olyan irányba, amely a mindenkori kormány akaratának megfelel. Ezeknek a pszeudodemokratikus országoknak egész sorában éppen közvetlen szomszédságunkban találjuk meg Cseh-Szlovákország, a diktatúra előtti Jugoszlávia stb.). Ha a választókat befolyásoló rendszer néhány évtizeden át fennmarad, a választók a végén megtanulják, hogy nekik mindig a mindenkori kormányra kell szavazniuk és ez a hajlandóság akkor is megmarad bennük, ha véletlenül egyszer a különösebb kormányzás elmarad. Ilyen esetekben a nép maga veszíti el képességét a demokratikus jogok gyakorlására.

Olyan állami berendezéseket, ahol a nép maga jelöli meg az állami akaratot a fontosabb vonatkozásokban, találunk az Északamerikai Egyesült-Államokban, a svájci köztársaságban, Franciaországban, Angliában, Belgiumban, Hollandiában, a skandináv államokban, az angol domíniumokban és a háború befejezése óta Németországban is, tehát csupa olyan országokban, ahol a népek anyagi és szellemi fejlődése előrehaladottabb, mint azokban az államokban, amelyek a demokratikus intézményekkel szemben ma még védekező magatartást tanúsítanak. Berendezéseiket az jellemzi, hogy valóban és nemcsak forma szerint, a népnek, — mégpedig az egész népnek és nem csupán egy részének, — választások alakjában kifejezésre jutó akaratnyilvánítása dönti el az állami tevékenység irányát. Talán túlzás volna azt állítani, hogy ezekben az országokban a polgárokat egyedül lelkiismeretük irányítja szavazataik leadásánál, — úgynevezett választási botrányok majdnem minden országban előfordulnak — a választóknak hivatalos nyomás útján való befolyásolása azonban mindenütt hiányzik. Ezek a demokratikus alkotmányok a legjobban ott működnek, ahol két párt váltógazdaságával állunk szemben, amelyek közül a választók tömege egyszer az egyiket, máskor a másikat juttatja kormányra, amint ezt Amerikában, Kanadában, Ausztráliában, Dél-Afrikában, Angliában s más országokban látjuk. Kevésbé jól működik ez a rendszer ott, ahol számos kisebb pártra és frakciókra bontotta az orszá-

got, amelyekből csak koalíciók útján lehet nagynehezen többséget létesíteni és azt sem mindig. Ezt a helyzetet látjuk Németországban, Németalföldön, Franciaországban, az utóbbiban enyhítve azzal, hogy itt a pártok körvonalai elmosódottabbak és kevésbé merevek, ami megkönnyíti ad hoc többségeknek bizonyos időre való létrehozatalát. Azokban az országokban, ahol csak két-három párt volt, a demokratikus intézmények fejlődése igen meg volt könnyítve.

E futólagos áttekintés szerint tehát a demokratikus eszme szempontjából az államoknak három típusát találjuk: olyanokat, amelyek a demokratikus intézményeket kifejezetten elvetik, olyanokat, amelyek átmenetben vannak a tiszta demokrácia felé, mert bár az általános választójogot ma mindegyik bevezette, még hiányosak azok az intézmények, amelyek a választók akaratának külső befolyásoktól ment megnyilatkozásának biztosítására alkalmasak, és végül olyanokat, amelyek a demokratikus gondolatot a maga teljességében megvalósították. Ez utóbbiakban a demokratikus gondolatnak már csak defenzív feladatai vannak. Megmarad azonban a demokratikus törekvések jelentősége az egész vonalon nemzetközi viszonylatban, ahol arra irányulnak, hogy a hatalmi versengések és az ezek érdekében alkalmazott erőszakos eszközök helyébe a népeknek valamilyen — békés együttműködésüket minden körülmények között biztosító — szerves organizációját alakítsák meg.

Ha ezek után megállapítani igyekszünk, hogy Magyarország a demokratikus fejlődés milyen stádiumában van, egy pillantást kell vetnünk a demokratikus elv eddigi magyarországi fejlődésére.

Magyarország a múlt század közepén, körülbelül a hetvenes és nyolcvanas évekig, szoros kapcsolatot tartott fenn az európai demokratikus mozgalmakkal, amelyek akkoriban az általános választójog követeléséig a legtöbb államban még nem jutottak el, sőt éles megkülönböztetést tettek a választójogra érett és az arra nem érett elemek között, csak a két kategória közötti határvonalat módosítván időről-időre, ha a társadalom fejlődése azt a benyomást keltette, hogy újabb rétegek kerültek a politikai érettség állapotába. A 19. század utolsó két-három évtizedében meglazult a kapcsolat egyfelől Magyarország, másfelől a nyugati államok belső fejlődése között. A nyugaton és északon (a skandináv államokban) akkoriban a fejlődés mindinkább az általános választójog kivívására irányult, tehát kifejezetten demokratikus irányú volt, míg Magyarországon az ilyen irányú fejlődésnek még nyomait sem látjuk. Ennek több oka van. Az egyik az az általános meggyőződés, hogy azok a társadalmi osztályok, amelyek akkoriban a választójogból ki voltak rekesztve, nálunk még nem érték el a politikai érettségnek ama fokát, amelyre más államokban, ahol azokat választójoggal felruházták, már eljutottak. Ebben volt is igazság, mert például az igen kezdetleges viszonyok között élő oláh vagy rutén parasztot politikai érettség dolgában csakugyan nem lehetett egy vonalba helyezni a francia, holland vagy svéd paraszttal. A demokratikus fejlődésben való elmaradottságunknak egy másik okát abban lelhetjük meg, hogy azok az államok, amelyek földrajzi és történeti okokból a legnagyobb hatást gyakorolták Magyarországra kulturális és ezzel együtt politikai

eszméinek fejlődésére is és melyekkel Magyarország éppen ebben a korszakban a legszorosabb politikai viszonyban állt, nevezetesen Ausztria és Németország, szintén nem vettek részt abban a törekvésben, hogy intézményeiket demokratikusabb alapokra fektessék, aminek folytán kevésbé éreztük, hogy mindinkább elszigetelődünk a nyugati államok politikai fejlődésétől. A legfontosabb ok azonban, amiért a demokratikus fejlődésben elmaradtunk, abban áll, hogy a magyar nép veszélyeztetett földrajzi helyzeténél és számbeli gyengeségénél fogva mindig kénytelen volt a nagy európai eszmeáramlatok követése mellett a fajvédelmi szempontoknak is különös súlyt tulajdonítani, már pedig a régi Magyarországon igen közelfekvő volt az az aggodalom, hogy a demokratikus intézmények azoknak az elemeknek fognak legjobban hasznukra válni, akik a fajvédelem szempontjából, sőt az ország integritásának megóvása szempontjából is, kevésbé megbízhatóknak vagy egyenesen veszélyeseknek látszottak. Különösen a nemzetiségi kérdés veszélyei gyakoroltak ebben a tekintetben erős befolyást a magyar közvélemény kialakulására.

A felületes — kivált külföldi — szemlélő előtt a demokratikus fejlődésben való elmaradottságunk ezen okai ismeretlenek. Így kapott lábra az a felfogás, hogy Magyarországot egy oligarchia tartotta hatalmában, amely saját önző céljai érdekében tartóztatta fel a demokratikus intézmények kiépítését. Ez téves látszat, de azok, akik Magyarország történeti fejlődését nem ismerik, könnyen eshetnek ebbe a tévedésbe. A demokrácia irányában való fejlődés ugyanis nálunk egészen másként játszódott le, mint majdnem az összes külföldi államokban. Ezekben a demokratikus fejlődést a polgárság, majd később más társadalmi osztályok, erővel harcolták ki az addig fennállt, úgynevezett kiváltságos osztályokkal, a földbirtokkal és tőkével szemben. Amikor aztán ez a harc a demokratikus elv győzelmével végződött, ez a régebbi uralkodó osztályok vereségét jelentette és ezek a politikai fejlődés szempontjából teljesen háttérbe kerültek. Magyarországon azonban a demokratikus intézmények felé való haladás a múlt század negyvenes éveiben nem így folyt le. Itt a polgárság gyengének bizonyult ahhoz, hogy érvényesülése érdekében eredményes küzdelmet folytathasson, de erre szükség sem volt, mert a régebbi uralkodó osztályok maguk voltak azok, amelyek a demokratikus fejlődés előtt megnyitották a kapukat. E tekintetben a fejlődés Magyarországon igen sok hasonlatosságot tüntet fel az angol politikai fejlődéssel. A magyar demokratikus fejlődés tehát ebben a korban nem jelentette az uralkodó osztályok vereségét és ennek az osztálynak egyes tagjai maguk kerültek élére a demokratikus fejlődésnek is. Ezért jobban tudták megőrizni a változott körülmények között is a maguk tekintélyét, mint azokban az országokban, ahol ellenállást fejtettek ki a demokratikus törekvésekkel szemben és végül is a küzdelemben alul maradtak. Akkor is, amikor a demokratikus irányban való fejlődés megállt, ez nem volt olyan politika, amelyet azok a körök, amelyeket a „magyar oligarchia“ elnevezés alatt külföldön érteni szoktak, ráerőszakoltak volna egy más meggyőződésű társadalomra. Azok a mélyebben fekvő okok, amelyek a magyar politika demokratikus fejlődését akadályozták,

a magyar nép legszélesebb rétegeire is kihatottak és ezért, nem pedig a földbirtok és a nagytőke előtti meghunyászkodás folytán nem keletkezett nálunk oly komoly demokratikus áramlat, amely a más országokban jelentkező hasonló áramlatokkal azonos célokat követett volna. Ehhez járul, hogy Magyarországon az az osztály, amely az ország politikai fejlődését irányította, nem volt sohasem egy kifelé elzárkózó kaszt, mert állandóan felszívta magába — nagyobb mértékben, mint más országokban — a társadalom összes értékes elemeit, tekintet nélkül a faji, vallási vagy osztálykülönbségekre. Lehet mondani, hogy az országnak a demokratikus fejlődésben való elmaradását némileg ellensúlyozta az uralkodó osztályoknak ez az állandó fel-frissülése új elemekkel.

Ha azokat a körülményeket, amelyek Magyarországon a demokratikus fejlődést megakasztották, a legteljesebb mértékben és a legnagyobb megértéssel mérlegeljük is, mégis talán sajnálatosnak kell tartani, hogy a magyar politikai fejlődés és a nyugati államok belső szervezetének átalakulása közötti párhuzam a múlt század utolsó negyedében megszűnt. Lincoln amerikai elnök mondotta egy ízben, hogy az államnak végre kell hajtani minden törvényt, de különösen a rossz törvényeket, mert csak így kerülhet sor azok megváltoztatására. Ennek a gondolatnak analógiájára talán azt is lehet mondani, hogy a demokratikus intézmények fejlődése mindenütt szükséges ugyan, de legszükségesebb ott, ahol az bizonyos veszélyekkel jár, mert csak így állhat elő bizonyos kényszerhelyzet azoknak az intézkedéseknek foganatosítására, amelyek ezeknek a veszélyeknek elejét vehetik. Ha Magyarország nem zárkózott volna el a demokratikus fejlődés amaz útjának követésétől, amelyre a nyugati államok léptek, ez ugyan bizonyára áldozatokkal járt volna a nemzeti politika szempontjából, amint azt ez a korszak értelmezte, de talán a kényes kérdések egy olyan kompromisszumos megoldására vezethetett volna, amely mellett elkerülhettük volna a háború elvesztése után ránk szakadt katasztrófát.

A demokratikus iránynak az általános választójog kivívásában kicsúcsosodó törekvése Magyarországon csak a jelen század első évtizedében lépett fel erőteljesebben, sajnos olyan politikai körülmények között, amelyek azt a magyar közvélemény előtt kevésbé rokonszenvesse tették. A kérdés tulajdonképpen csak az általános választójognak Ausztriában való bevezetése után vált olyan problémává, amely felett nem lehetett többé átsiklani. Egy évtized telt el oly kísérletekben, amelyek a választójog kiterjesztésével akarták megakadályozni vagy legalább is elhalasztani az általános választójog megadását. Ehhez hasonló törekvések mindenütt megelőzték ennek a reformnak megvalósulását. A háború szerencsétlen kimenetele után Magyarország is elfogadta az általános választójogot, hiszen a legnagyobb aggodalom, amely ezt a lépést addig hátráltatta, a nemzetiségi veszély, Csonka-Magyarországon már nem állt fenn.

Az új Magyarország ezzel megvalósította a demokratikus politika legfontosabbik követelményeit. A nyolcvanas évek mentalitása szerint ez oly lépés lett volna, mely egymagában is elégséges arra, hogy Magyar-

országot a tisztán demokratikus államok közé lehessen sorolni. A mai kor demokratikus felfogása ezzel azonban még nem tartja elintézettnak a kérdést. Kíván olyan intézményeket is, amelyek alkalmasok a választójogot gyakorló tömegek akarata szabad megnyilatkozásának biztosítására. Kíván olyan intézményeket és olyan politikát, amelyek oda vezetnek, hogy valóban és lényegileg a nép irányítsa a politikai fejlődést, ne pedig a kormány akarata, amely csak formailag szerzi meg ehhez — alkalmas választási mechanizmus útján — a tömegek hozzájárulását. Nem lehet tagadni, hogy e tekintetben még nem érkezünk el a demokratikus fejlődés végső állomásához. Igaz, hogy e tekintetben Magyarország nem áll teljesen elszigetelve. Ha el is tekintünk azoktól az államoktól, amelyek a demokratikus eszmét kifejezetten megtagadják, találunk tőlünk úgy nyugatra, mint keletre más államokat is, ahol a demokratikus intézmények nem működnek még oly tökéletes alakban, mint a nyugaton vagy az északi államokban. Ezt meg lehet állapítani olyan szomszédos államokról is, amelyeknek kormányai minden alkalommal teli tüdővel szónokolnak az ő demokráciájukról. Ami Magyarországot illeti, a jelenlegi irányító államférfiak nyilatkozatai arra vallanak, hogy ők is végcéljuknak Magyarország teljes demokratizálását tartják. Egyetlen olyan nyilatkozatuk sincsen, amely arra vallana, — amint ezt a külföldön sokan hiszik — hogy a magyar állam belső berendezése terén olyan módszereket akarnának alkalmazni, mint azok az államok, amelyek a demokratikus gondolattól kifejezetten elfordultak. Csak bizonyos átmenetet akarnak teremteni régi berendezéseink és a nyugati értelemben felfogott tiszta demokrácia között, amelynek azonnali megvalósítására a helyzetet több tekintetben nem látják érettnek.

Az első kérdés, amely ebben a tekintetben megfontolandó, * az, hogy maga a nép mennyiben ért meg a tiszta demokráciára. Ha valaki a politikai érettség kellékének azt tartja, hogy az egyes ember önálló, megalapozott véleményt tudjon magának alkotni azokról a sokszor igen bonyolult kérdésekről, amelyek ma az államéletben felmerülnek, akkor a választók legnagyobb része nem volna politikailag érettnek tekinthető, — de ez esetben azok közül is kevesen ütnék meg a politikai érettség mértékét, akik a régi magyar választójog alapján hatvan esztendőn át tényleg szavazati jogot gyakoroltak, sőt azok közül sem sokan, akik a nagy nyugati demokráciákban lefolyó választásoknál leadják szavazatukat. Ezt a mértéket alkalmazni tehát helytelen volna, de szükségtelen is. Az a politikai érettség, amelyet a demokratikus intézmények megkívánnak, csak arra szorítkozhatik, hogy biztonságot nyújtson a választóközönségnek túlságosan extrém, kalandos irányzatokba való kilengése ellen. Ez gyakran inkább a vérmérséklet, mint a politikai műveltség kérdése. A higgadt, sőt részben nehézkes észjárású holland, skandináv, angol vagy német választó ebben a tekintetben már eleve garanciát nyújt. Angliában ezért jogosultan helyezkedhetett egy kormányférfi arra az álláspontra, hogy a bolsevista eszmék terjesztése ellen nem kell lépéseket tenni, mert a választók éppen akkor főgnak elfordulni tőlük, ha azokat megismerik. Alig hiszem, hogy Magyarországon utánozni lehetne ezt az eljárást — vestigia terrent!

A magyar közvélemény — ezt meg kell vallani sem vérmérsékleténél fogva, sem politikai műveltsége alapján ma nem nyújt abszolút biztonságot abban a tekintetben, hogy adandó alkalommal extrém tanok vagy törekvések azt nem fogják hatalmukba keríteni. A magyar temperamentum általában ugyan nem túlzó, a fanatizmus távol áll tőle és büszkék lehetünk arra, hogy történelmünknek egyetlen olyan lapja sincsen, amelyet akár vallási, akár a nemzeti fanatizmus őrző-gései beszenyeztek volna. De a magyar természet hajlik a hirtelen, szalmalángszerű fellobbanásokra és hogy ezek olykor veszedelmeket rejthetnek magukban, azt az 1918—19-ik esztendő szomorú eseményei kétségtelenül igazolják. Demokratikus intézményeink fejlesztésénél ezekre a veszélyekre mindenesetre figyelemmel kell lenni mindenkinek, aki azt az egyedül helyes álláspontot vallja, hogy ha a teljes demokrácia megvalósítása szükséges és kívánatos is, az sohasem öncél, hanem csak eszköz a nemzet erejének fokozására.

Nagyon megkönnyítené ebből a szempontból is a teljes demokráciára való áttérést pártviszonyainknak megfelelőbb alakulása. Már rámutattunk arra a szoros kapcsolatra, amely egyfelől a demokratikus viszonyok helyes funkcionálása és másfelől a pártviszonyok helyes alakulása között általában mindenütt fennáll. A demokratikus viszonyok ott váltak be legtökéletesebben, ahol kevésszámú, történeti tradíciókkal bíró párt áll egymással szemben, amelyeknek mindenike kellő garanciát nyújt abban a tekintetben, hogy kormányrajutásuk esetében észszerű mederben fogják az ország ügyeit tovább vezetni. Ilyen körülmények mellett semmi hátrány nincsen abban, ha a választók egyszer az egyik, máskor a másik pártot juttatják többségre. Új extrém pártok fellépése sem nagyon zavarhatja meg az ilyen országokban a békés fejlődést, mert a pártoknak fenntartása és szervezése, az úgynevezett alkotmányos költségek, olyan jelentékeny összegeket emésztenek fel, hogy azokat egy új, kivált extrém irányzatú pártalakulat nem tudja összehozni, amiben már magában is van bizonyos biztosíték a felforgató tendenciákkal szemben. Magyar* országon azonban más a helyzet. Itt a kiegyezési időszakban egyetlen párt uralmának biztosítása látszott észszerűnek, mert különben a kiegyezési megállapodások — az alap, amelyen ennek a kornak Magyarország felépült — forgott volna veszélyben és ez a párturalmi rendszer annyira befészkelte magát a magyar társadalomba, hogy ez megtartotta iránta való hajlandóságát akkor is, amikor ennek a rendszernek mélyebb okai a kiegyezés felbomlásával megszűntek. Kormánypartiink ma is, úgy mint a múltban, a legkülönbözőbb politikai világnézetek híveit foglalja magában, ellenzéki pártjaink pedig jelentéktelenek és széjjel vannak forgácsolva. A magyar választó ma voltképpen nincsen is abban a helyzetben, hogy szavazatával hozzájáruljon annak a kérdésnek eldöntéséhez, miként alakuljon ki az állam akarata. Ha ellenzéki jelöltre szavaz, előre tudja, hogy az a párt, amely mellé állt, többségre nem tehet szert, hiszen a mai párttörödékek egyikének sincsen rendszerint még annyi jelöltje sem, mint ahányak választási győzelmére szükség volna a célból, hogy többséget kapjon. Ennek folytán az ellenzékre való szavazás nálunk nem is jelenti azt,

amit Angliában vagy Amerikában jelent, azaz kísérletet egy új politikai irány többségre juttatására, hanem csak egyszerű tüntetés a kormány ellen, amire talán azok között is, akik szívesen juttatnának többségre valamilyen más irányzatot, nem sokan éreznek magukban kedvet. Ha pártviszonyaink megfelelően átalakulnának, ha a kormánypárttal erős kisebbségi párt állna szemben, mely —ha más politikai elveket vall is, mint a kormány — mégis biztosítékot nyújtana arra, hogy többségre jutása esetében az ország sorsa megbízható kezekben fog maradni, akkor a demokratikus fejlődés Magyarországon lényegesen meg volna könnyítve. Ennek az előfeltételnek megteremtése azonban elsősorban az ellenzék hivatása volna, amelynek meg kellene találnia az utat arra, hogy külön utakon járó apró csapatait és töredékeit az izgága elemek kiküszöbölésével egy egységes, a fontos politikai kérdésekről határozott véleménnyel bíró és a mellett kormányképes pártot alakítson, amely vonzóerőt gyakorolhatna a hasonló véleményen levőkre a képviselőházon belül és kívül is. Ha megvolna a biztonság, hogy a magyar nép hevülékeny temperamentumánál és szalmalángszerű fellobbanásainál fogva előálló hullámzások csak azzal a következménnyel járhatnak, hogy két egyaránt kormányképes párt közül egyszer az egyik, másszor a másik fog többségre jutni, már ma sem volna semmi akadálya annak, hogy a teljes demokráciára áttérjünk.

Pártviszonyaink most említett fejlődése a múltban nem volt szerencsés a magyar választótömegek mentalitásának alakulására sem. Amikor a helyzet az volt, hogy az ellenzéknek esetleges többségre jutása, azért, mert az Ausztriától való elkülönülés programját valotta, felforgatná az összes állapotokat, sokfelé olyan felfogás kerekedett felül, mintha a kormányra való szavazás valami polgári kötelességféle volna. Ugyanilyen szempontokból tették túl magukat a kormányok is azokon az aggályokon, amelyekbe a választók akaratának mesterséges, a hatóságok útján való befolyásolása egyébként bizonyára ütközött volna. Ha az akkori kormánypárttal olyan párt állt volna szemben, amelynek hatalomrajutása nem jelentette volna az Ausztriától való elszakadást és a viszonyok teljes felforgatását, ez a rendszer talán nem is alakult volna ki vagy nem öltött volna ekkora mérvet. Mehetünk talán egy lépéssel tovább is. Talán a közjogi pártellentétek dacára is, lehet mondani, hogy a demokratikus elvtől való eltérés, amely a választók befolyásában megnyilvánult, nem volt szerencsés hatású: ha nem történt volna meg és ha a közjogi ellenzék már régebben többségre került volna, talán könnyebben és nagyobb mértékben csiszolódtak volna le programújának felforgatónak tartott részletei, mint ahogyan ez 1905-ben, amikor ez az ellenzék tényleg többségre jutott, megtörtént és talán lehetővé vált volna azoknak az ellentéteknek fokonzónti kompromisszumos megoldása is, amelyek Magyarország és Ausztria között felmerültek és amelyeknek legmélyebb okuk az volt, hogy ebben az időben Ausztria relatív ereje hanyatlott, Magyarország relatív ereje növekedett. Igaz, hogy ehhez egy más Ausztria is kellett volna, amely a maga részéről is demokratikus mentalitástól lett volna áthatva és lemondott volna megváltozásra érett állapotok-

oak mesterséges módon, erővel vagy csalafintaságokkal való fenn-tartásáról, ha ez pillanatnyilag kényelmesebbnek is látszott, hanem mindig megkereste volna az adott erőviszonyoknak megfelelő kompromisszumot, Hogy ebben mennyi igazság van, — habár ez igazságnak ma már csak retrospektív értéke van — azt talán legjobban teszi érzékelhetővé az írországi kérdésnek Anglia részéről való megoldása. Az e kérdéssel némi hasonlatosságot mutató osztrák-magyar ellentét abban az esetben, ha mindkét országban igazi demokratikus felfogás uralkodott volna, valószínűleg szintén elintézhető lett volna, amint különben Angliában is az írországi kérdés mindaddig non látszott megoldhatónak, amíg Angliában a demokratikus gondolat nem érvényesült a maga egész tisztaságában. Minthogy azonban nálunk abban az időben, ellentétben a demokratikus elvektől, amelyektől éppen ebben a korban távolodtunk el leginkább, a választók mesterséges befolyásolása útján akartunk megakadályozni kényelmetlennek, sőt őszintén veszedelmeseknek érzett törekvéseket és ezt a rendszert két generáción keresztül fenntartottuk, a mi népünkben sem fejlődhetett ki az a mentalitás, amely a demokrácia érvényesülésének egyik legfőbb előfeltétele: a meggyőződéshez való ragaszkodás és annak megértése, hogy a választónak szavazata leadásával egyedül és kizárólag a követendő politikai irány eldöntésére kell befolyást gyakorolnia és nem szabad olyan szempontoknak tért engednie, amelyek szerint nem az a legalkalmasabb képviselője valamelyik kerületnek, akinek politikai felfogása a kerület többségének politikai felfogásával egyezik, hanem az, aki a kerületnek és az egyes választóknak külön kívánságait — legyenek ezek bármily méltányosak is — a legsikeresebben tudja előmozdítani, rendszerint azért, mert közel áll a kormányhoz. Merem állítani, hogy ha Magyarországon a demokratikus erények, a demokratikus mentalitás, erősebbek volnának, ha azokat nem rontotta volna meg egy félszázadon keresztül a választók akaratának mesterséges, mert nem csak a meggyőződés erejével folytatott befolyásolásának rendszere, mostani intézményeink is tág teret biztosítanának a demokratikus elv érvényesülésének, mindenesetre tágabban, mint amilyent ma a maga részére lefoglal.

Nehéz volna azonban arra az álláspontra helyezkedni, hogy Magyarországnak a demokratikus fejlődés mai fokán meg kell állania mindaddig, míg a tiszta demokrácia előfeltételei, amint azokat a fentiekben körülvonalazni igyekeztünk, nincsenek a maguk egészében megvalósítva, míg tehát pártviszonyaink nem nyertek szerencsésebb alakulást és népünk mentalitása meg nem változott. Erre az álláspontra már csak azért sem helyezkedhetünk, mert hiszen kétségkívül erős kölcsönhatások állnak fenn a demokratikus intézmények tágítása között egyfelől és a demokratikus mentalitás megerősödése között másfelől. Ha választóközönségünk mentalitása ma még nincsen azon a színvonalon, amelyen demokratikus államokban lennie kellene, ezt a mentalitást mindenesetre nem javítjuk, ha folytatjuk azt a politikát, amely mellett választóink elszoktak attól, hogy szavazataik leadásánál tisztán csak meggyőződésükre hallgassanak. Ha a demokratikus intézmények helyes füinkcionálása szempontjából kívánatosnak látszik egy

kormányképes ellenzéki párt létesülése, ezt ismét nem mozdítjuk elő azzal, ha olyan intézményekhez ragaszkodunk, amelyek még egyes ellenzéki képviselők megválasztását is megnehezítik. Non hiszem, hogy valaki is az országban azon a véleményen volna, hogy nekünk például mai választórendszerünkhöz, a vidéki kerületekben való nyilvános szavazáshoz, a komplikált jelölési szisztémához stb. most már maradandóan ragaszkodnunk kell. Ezeket nem szabad egyebeknek tekinteni, mint támasztékoknak és gerendáknak, amelyek nem tartoznak hozzá ahhoz az épülethez, amelynek megalkotása a mai magyar nemzeték legfontosabb belpolitikai feladata, a demokratikus Magyarország kiépítéséhez, de átmenetileg szükségesnek mutatkoznak rajta, mert nélkülük az építés nem volna befejezhető és az épület munkák közben összedülne. Az építési munka haladásával ezekből a támasztékokból és gerendákból egyiket a másik után el lehet és el kell távolítani és ha nézeteltérések merülnek fel az építészek és a munkások között, mat az egyik még szükségesnek tart valamely gerendát az épület alátámasztására, a másik pedig azt hiszi, hogy az épület már a nélkül is megáll, úgy ezeknek a nézeteltéréseknek nincsen olyan rengeteg jelentősége mindaddig, míg a végcél tekintetében nincsen különbség. Azok, akiknek részére az épület szánva van, természetesen szeretnék azt minél előbb az építéssel járó tákolmányoktól menten látni, azok, akik az építést vezetik, felelősségük érzetében talán hajlanak arra, hogy inkább tovább fenntartsanak egy-egy talán már feleslegessé vált támasztékot, minthogy kitegyék az épületet az összeomlás veszélyének. Csak azt ne felejtjük el, hogy a munka előhaladása nemcsak az építésvezetőtől, hanem az egyes munkásoktól is függ és hogy nincs a társadalomnak olyan tagja, aki azt a maga még oly szerény körében előmozdítani nem tudná: annak a demokratikus szellemnek, amely minden demokrácia előfeltétele, nemcsak pusztá hirdetésével, Je tettek alakjában való tanúsításával is.

GRATZ GUSZTÁV